

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editură Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

1

Nicolae Iorga, profesor la Școala Superioară de Război (II)

C-dor (r.) prof. univ. Dr. Aurel PENTELESCU

În lecția de deschidere la cursul **Chestiunea Mării Mediterane**, Nicolae Iorga preciza: „În tratarea chestiunii Rinului, noi (românii, n.n.) am fost atinși numai indirect; în chestiunea Dunării am fost de cele mai multe ori în deplină lumină a cercetării; în tratarea chestiunii Mării Mediterane vom apărea adeseori, fiindcă, dacă nu ce facem noi, dar ce suferim noi atârnă totdeauna de cine stăpânește în Marea Mediterană (subl.n.).”⁴⁴

Surprinz și astăzi, dăruimite în epocă, aserțiunile lui Nicolae Iorga cu privire la Marea Mediterană, ca de altfel și cele privitoare la Oceane, la chestiunea Dunării, la chestiunea Rinului, toate – sinteze de analiză geopolitică și geostrategică pentru prima dată în sistemul de învățământ de factură universitară din România. Pe drept, Nicolae Iorga se adresa auditoriului în haina militară de ofițeri ai Armatei Române: „D-voastră nu veniți aici ca să căpătați o orientare în legătură cu chemarea d-voastră specială [...] Aveți nevoie de ceea ce se desface din aceste cunoștințe, de elementul sufletesc, de elementul moral care iese din cunoașterea istoriei universale [...] Aveți nevoie de anumite adevăruri mari, esențiale, care răsar din cercetarea unor oarecare părți din istoria lumii, din istoria deosebitelor popoare care au avut un rost pe lume (subl.n.).”⁴⁵

„Chestiunea stăpânirii Mării Mediterane – sublinia Nicolae Iorga – e mult mai vastă decum s-ar părea la început. În dezvoltarea ei suntem cuprinși și noi; avem și noi un rol, cu toate că niciodată corăbii

Inaugurare în prezența Regelui Carol al II-lea pe 8 decembrie 1939 - Școala Superioară de Război - arhitect Duiliu Marcu reprezenta în opinia arhitectului o necesitate de a exprima simbolic un mesaj instituțional: „amplasarea acestui edificiu pe platoul cel mai ridicat al Capitalei, cu o perspectivă de un kilometru și cu o vedere impresionantă asupra întregului oraș, dă acestei Școli caracterul unei veritabile acropole militare care îmbogățește Bucureștiul cu o adevărată bijuterie.”

(Duiliu Marcu, *Architecture 1930-1940*, București, 1946, p. 172)

Cetatea Cavalerilor

de război ale noastre n-au plutit pe această mare cu scopul de a se împotrivi corăbiilor altei națiuni; suntem totuși amestecați în ea, fiindcă Marea Mediterană se continuă, de fapt, – prin cele două strâmtori ce mărginesc Marea de Marmara, canalul între „Marea Albă” a Orientalilor și Marea Neagră –, în această Mare isprăvită și ea, la Nord, prin Marea de Azov. Astfel, *Marea Neagră, cu adausul ei, face parte din sistemul Mării Mediterane* (subl.n.). Prin urmare, orice se petrece în Marea Mediterană are imediat înrâurire și asupra noastră.”⁴⁶

„Dar problema Mării Mediterane – subliniază Nicolae Iorga – nu privește numai generalitatea câmpurilor de apă, dacă aș putea întrebuița această expresiune paradoxală, ci privește încă ceva, și putem întrebuița o a doua expresie paradoxală, – „mările de uscat.” Este o „Mare de uscat”, în legătură cu Marea Mediterană, *steпа rusească* (subl. N. Iorga), oferind, în ceea ce privește dezvoltarea popoarelor, sau înaintarea, prelingerea popoarelor, trecera lor răpede de la un loc la altul, ca mijloc unor asemenea mișcări, aceleași fenomene ca și Marea. *Chestiunea Mării mediterane e în cea mai strânsă legătură cu chestiunea stepei rusești* (subl.n.). Nu o dată [...] se întâmplă ca o dominație să înceapă în stepă, ca să se întindă și să se coboare apoi până la Marea Mediterană; și iarăși se întâmplă ca dominația asupra Mării Mediterane să tindă a înrăuri și a lua în stăpânire viața stepei.”⁴⁷

Surprinzătoare este și aserțiunea privitoare la Oceane, acestea, sesizate ca fiind zone geopolitice și geostrategice de cea mai mare însemnătate, la data respectivă, înainte de declanșarea Primului Război Mondial. „Dacă Marea Mediterană este încă o Mare vie, și aceasta este incontestabil – afirmă Nicolae Iorga –, mult mai viu în ce privește proporțiile și faptul că acolo se face schimbul între viața economică a lumii, este Oceanul Atlantic.”⁴⁸ Pentru ca să precizeze imediat: „Și poate că va veni o vreme când, înviind China, prin japonezi sau alții, și crescând și mai mult, printr-o continuă sporire de emigrări, Statele Unite, *Oceanul Pacific va ajunge să joace un rol de căpetenie* (subl.n.), precum tot astfel s-ar putea să joace acest rol Oceanul Indian.”⁴⁹

Cursurile Școlii Superioare de Război din București au fost întrerupte pe durata Marelui Război (1914-1918). La redeschiderea acestora, Nicolae Iorga a prezentat cursul **Chestia Oceanelor** (12 lecții). În lecția de deschidere avea să spună: „O chestie de actualitate și una de viitor este aceea a Oceanelor.” Pentru a adăuga imediat: „America s-a amestecat în Războiul cel Mare și l-a decis pentru că a înțeles ce primejdie poate ieși pentru dânsa imperialismul oceanic german unit cu imperialismul continental – și pentru că a simțit *ca o nevoie de viață* (subl.n.) liberarea apelor Atlanticului și garantarea acestei libertăți contra dușmanului de ieri, ca și, întâmplător, și față de prietenii de azi.”⁵⁰

În viziunea lui Nicolae Iorga, Oceanele au fost și rămân zone geostrategice vitale pentru soarta omenirii, iar șirul argumentelor de ordin istoric etalate în cele 12 lecții nu fac decât să confirme acest adevăr. În acest sens, ideea că America este produsul Europei a preocupat intens pe Nicolae Iorga în predarea cursului **Chestia Oceanelor**. Ofensiva Americii către Europa este apreciată ca fiind pozitivă de către Nicolae Iorga, în discursul său didactic din anul 1919. „Dacă limba influențează sufletul – arată Nicolae Iorga –, ea nu-l poate preface imediat. În adâncimile lui trăiesc strămoșii muți, cu tot ce-au avut, cu tot ce poruncesc încă urmașilor [...]. *Mentalitatea și sentimentalitatea europeană nu dispar odată cu uitarea graiului de acasă* (subl.n.).”⁵¹ Ca urmare, concluzia se impune și logic și firesc: „Dacă este vorba de o supunere a Europei, ea nu se va supune deci decât ei înseși, decât energiei sale cele mai cutezătoare și aspirațiilor sale celor mai neîmpiedicate de autorități și tradiții. Și nu vedem dezavantagiul,”⁵² conchide Nicolae Iorga.

Rămâne să judecăm fiecare, valoarea actuală a aserțiunilor rostite de Nicolae Iorga de-a lungul celor patru cursuri de istorie universală la începutul zburciunatului secol al XX-lea. Viziunea sa geopolitică și geostrategică asupra lumii rămâne de temelie în analiza și interpretarea istoriei oamenilor.

Este poate locul să enumerăm, iar ulterior să comentăm, cursurile pe care în anii 1920-1940 Nicolae Iorga le-a ținut la Școala Superioară de Război din București. Aceste cursuri au fost: **Istoria românilor prin călători**, în anii 1920-1922; **Dezvoltarea așezămintelor politice și sociale ale Europei**, în anii 1920-1922; **Românii în străinătate de-a lungul timpului**, în anul 1935; **Oameni reprezentativi în purtarea războaielor**, în anul 1937; **Stări sufletești și războaie**, în anul 1938.

Se poate spune, fără exagerare, că toate aceste cursuri prezintă elemente de noutate istoriografică în tratarea lor, privitoare îndeosebi la fenomenul social război și implicarea popoarelor în acțiuni militare, avându-se în vedere și calitățile auditoriului: ofițeri în activitate ai Armatei Române; vârsta acestora, oameni deja maturi, în jurul vârstei de 30 de ani, capabili să înțeleagă la dimensiunea lor

reală fenomenele sociale prezentate și să-și formeze judecăți drepte și simțăminte profunde asupra lor, extrem de utile în cariera lor militară, oricând.

„Cu vastele sale cunoștințe istorice – afirmă, pe drept, profesorul Jipa Rotaru –, Nicolae Iorga, deși nu i-a dedicat studii sociologice speciale, a analizat *războiul ca fenomen social, cauzele conflictelor armate, clasificarea lor, impactul asupra societății omenеști* (subl.n.)”⁵³ În acest context – afirmă în continuare –, Nicolae Iorga „respinge categoric ideea că războiul este starea naturală a omului, că el este iminent ființei umane.”⁵⁴ Citează, ca argument, din Nicolae Iorga, potrivit căruia războiul este „un fenomen de organizație și în același timp o manifestare morală”, iar „pentru aceasta trebuie o societate organizată, trebuie statul [...], trebuie, în domeniul moral, o religie a statului, care religie a statului să producă o morală a statului și ea să determine condițiile războiului.”⁵⁵

Profunzimea modului de a gândi și a analiza fenomenele sociale, expuse cu precădere în cursurile la Școala Superioară de Război din București în anii interbelici, impresionează și astăzi, atestă, în fond, respectul și admirația ilustrului savant, Nicolae Iorga, pentru Armata Română, pentru tinerii săi ofițeri cursanți, care vor avea de înfruntat vicisitudinile celui de al Doilea Război Mondial, răsturnările de situații politice și militare din anii 1939-1945, cât și ulterior.

Istoria românilor prin călători, apărută într-o primă ediție, în patru volume, în anii 1920-1922 la Tipografia „Cultura Neamului Românesc”, București, a fost inițial un șir de lecții ținute de Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război din București. Primul volum, subintitulat *Trecutul românesc prin călători*, tipărit în 1920, a cuprins relatările călătorilor străini în Țările Române de la începuturi (înainte de întemeierea domniilor) până la jumătatea veacului al XVII-lea. Al doilea volum, tipărit în 1921, a inclus scrierile autorilor străini despre români de la jumătatea veacului al XVII-lea până în 1800. Pentru ca volumul al treilea, tipărit în anul 1922, să cuprindă relatările de călătorie (și comentariile lui Nicolae Iorga!) „de la 1800 până în zilele noastre.” Tot în anul 1922 a fost tipărit și volumul al patrulea, care a cuprins „adause din biblioteci franceze și de aiurea.”

Fiind una din lucrările de referință în opera științifică a lui Nicolae Iorga, **Istoria românilor prin călători** a cunoscut ediția a doua, mult îmbunătățită, în patru volume, în anii 1928-1929, tipărită la Editura „Casa Școalelor”, București. Această ediție a fost reeditată într-un singur volum (circa 700 pagini) la Editura Eminescu, București, în anul 1981, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Adrian Anghelescu.⁵⁶

Amplul studiu introductiv, intitulat semnificativ *O istorie vie a trecutului românesc* (pp.5-56), cu opt părți componente, acestea menite să sistematizeze problematica pentru înțelesul deplin la lectura volumului, precum și bogăția notelor de la subsolul paginilor fac din ediția îngrijită de Adrian Anghelescu o lucrare pe măsura erudiției ilustrului savant Nicolae Iorga, care în mai 1921 împlinise 50 de ani. Toate informațiile consemnate de noi aici sunt preluate din această remarcabilă reeditare.

Interesul manifestat de Nicolae Iorga pentru relatările călătorilor străini în Țările Române este de la începutul activității sale ca istoric. La 24 de ani, în 1895, a publicat primul volum din **Acte și fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului**, iar în 1899, la 28 de ani, a tipărit volumul **Călători, ambasadori și misionari în țerile noastre și asupra țerilor noastre**. Acum, în 1920, la 49 de ani, a dezvoltat această problematică în fața ofițerilor cursanți la Școala Superioară de Război din București sub titlul **Istoria românilor prin călători**, publicând primul volum, urmat – cum s-a mai arătat – de alte volume în anii 1921 și 1922.⁵⁷

În context, se impune precizarea că în 1928, concomitent cu apariția primului volum din ediția a doua a lucrării **Istoria românilor prin călători**, la București, Nicolae Iorga publica la Paris volumul **Une vingtaine de voyageurs dans l'Orient Europeen** (Librarie J. Gamber), care era cursul predat la Sorbona în anul anterior. Pe aceeași temă, în 1926, Nicolae Iorga tipărise tot la Paris volumul **Les Voyageurs Francais dans l'Orient Europeen**, care reunea prelegeri pe care le rostise la Sorbona.⁵⁸

Așadar, o temă vastă, predilectă, **Istoria românilor prin călători**, pe care Nicolae Iorga a ținut să o împărtășească și ofițerilor Armatei Române din promoțiile acelor ani ai Școlii Superioare de Război din București. O va face și în anii următori prin cursul **Români în străinătate de-a lungul timpurilor**, tipărit în 1935 la Vălenii de Munte, Tipografia „Datina Românească”.

Dezvoltarea așezămintelor politice și sociale ale Europei a fost unul dintre cursurile importante ținute de Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război din București în anii 1920-1921-1922, tipărite sub genericul **Prolegomene la o istorie universală**, în trei volume: vol.1: **Evul mediu**, 1920,

269 pagini; vol.2: **Epoca modernă**, 1921, 175 pagini; vol.3: **Epoca modernă**, 1922, 104 pagini. Numărul de lecții ținute pe ani a fost diferit: 19, în 1920; 17, în 1921; 10, în 1922.⁵⁹

Este meritul prof.univ.dr. Jipa Rotaru de a fi reeditat vol.3, **Epoca modernă**, din acest curs, în cadrul proiectului **Nicolae Iorga, 1871-1940. Studii și documente**, coordonat de Constantin Bușe și Constantin Găucan.⁶⁰ Găsim nimerit să transcriem cele zece titluri ale cursului **Epoca modernă**, 1922, astfel: 1. Originile Revoluției franceze; 2. Adunarea Constituantă franceză; 3. Excese și reacțiuni în noua viață constituțională. Noul imperiul și „Restaurație”; 4. Constituțiile de împrumut ale Europei napoleoniene; 5. Constituția franceză din 1815 și luptele parlamentare ale noului liberalism; 6. Încercări liberale de a crea un nou regim; 7. Liberalismul învins de socialism și imperialism; 8. Întinderea regimului de absolutism progresist în Europa; 9. Spre regimul anonim al burgheziei în Franța; 10. Napoleonism de stat și socialism revoluționar.⁶¹

Pe drept cuvânt, asupra reeditării oferită, profesorul Jipa Rotaru a afirmat: „Sub acoperirea acestor subiecte – de altfel într-un tot original [în tratarea lor] –, Nicolae Iorga radiografiază de fapt întreaga istorie a Europei în perioada transformărilor profunde din viața economico-socială, dar mai ales politică ce cuprinde întregul continent sub influența revoluției franceze și până la 1871, când realizarea unificării statelor germane și italiene, crearea Imperiului German și avântul capitalismului industrial, Europa preia hegemonia asupra întregii lumi.”⁶²

Fără îndoială, reeditarea cursurilor ținute de Nicolae Iorga la cea mai înaltă instituție de învățământ militar din România anilor interbelici – Școala Superioară de Război din București – rămâne un proiect istoriografic de primă mărime în viitor. Se va vedea atunci nu numai vasta erudiție a savantului Nicolae Iorga în tratarea temelor propuse, dar, mai ales, mulțimea învățămintelor oferite ofițerilor Armatei Române prezenți la prelegeri, cu scopul ca ei să se pătrundă de aceste învățăminte *pentru a dobândi simțul realității lucrurilor și formarea judecăților drepte*, cum afirmase în lecția de deschidere a cursului **Chestiunea Rinului**, din 1912, tânărul savant, în vârstă de 40 ani, atunci.

NOTE:

44. Nicolae Iorga, **Chestiunea Mării Mediterane. Istorie a Europei de Miazăzi în legătură cu această chestie**. Lecții ținute la Școala de Război. Tipărite după notele stenografice ale d-lui H. Stahl pentru folosul elevilor săi de..., Editura Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1914, p.2.

45. Nicolae Iorga, **Chestiunea Dunării...**, pp.1, 3.

46. Nicolae Iorga, **Chestiunea Mării Mediterane...**, p.2.

47. Idem, pp.3-4.

48. Ibidem, p.3.

49. Ibidem.

50. Nicolae Iorga, **Chestia Oceanelor**. Lecții făcute la Școala de Război, Tipografia „Cultura Neamului Românesc”, București, 1919, p.3.

51. Idem, p.116.

52. Ibidem, p.117.

53. Jipa Rotaru, **Cursurile lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război**, în *Nicolae Iorga, 1871-1940. Studii și documente*, vol. 4, coord. Constantin Bușe, Constantin Găucan, Editura Universității din București, București, 2007, p.445.

54. Idem.

55. Nicolae Iorga, **Stări sufletești și războaie**, Editura și Tipografia Școalei Superioare de Război, București, 1939, p.4.

56. Nicolae Iorga, **Istoria românilor prin călători**, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Adrian Angheliescu, MCMLXXXI [1981], Editura Eminescu, București, 702 pagini (Cuprins: vol.1 *Până la jumătatea veacului al XVII-lea*, 21 cap.; vol.2 *De la jumătatea veacului al XVII-lea până la 1800*, 16 cap.; vol.3 *De la 1800 până la epoca războiului Crimeii*, 9 cap.; vol.4 *De la 1828-1877*, 4 cap.).

57. Idem, p.8, subsol.

58. Ibidem.

59. Nicolae Iorga, **Dezvoltarea așezămintelor politice și sociale ale Europei. Lecții făcute la Școala de Război**, București, Tipografia „Cultura Neamului Românesc” (Prolegomene la o istorie universală). A se vedea pentru aceasta Barbu Theodorescu, **Nicolae Iorga, 1871-1940, [Bibliografie]**, Editura Științifică și Enciclopedică, Editura Militară, București, 1976, p.142 (sunt nominalizate titlurile cursurilor, pe volume).

60. **Nicolae Iorga, 1871-1940. Studii și documente**, coord. Constantin Bușe, Constantin Găucan, Editura Universității din București, București, vol. 5, 2008, pp.577-604; vol. 6-7, 2008, pp.506-534; vol. 9, 2009, pp.258-290; vol. 11, 2010, pp.528-544.

61. Jipa Rotaru, **Primele cursuri predate de Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război**, în *Nicolae Iorga, 1871-1940. Studii și documente*, Editura Universității din București, București, vol. 5, 2008, p.572. A se vedea pentru aceasta și Barbu Theodorescu, **Nicolae Iorga, 1871-1940, [Bibliografie]...**, p.142.

62. Idem.